

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.65.2>
УДК 911.3

І. Смирнов, д-р геогр. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ГЕОГРАФІЧНИЙ ТА ЛОГІСТИЧНИЙ ЧИННИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сільський туризм нині розглядається як важливий напрям розвитку регіональної економіки. З позиції сталого розвитку сільський туризм впливає на економічний, соціальний та екологічний аспекти регіональної та локальної економіки. Сільський туризм тісно пов'язаний з агротуризмом, екотуризмом, природничим туризмом тощо. Сталий характер сільського туризму можливо забезпечити шляхом застосування логістичних, географічних та маркетингових підходів як складників стратегії його сталого розвитку. Логістичний підхід полягає у визначенні логістичного потенціалу ресурсної бази сільського туризму та відповідного регулювання туристопотоків. Маркетинговий підхід відбиває застосування кривої Батлера до стадій розвитку дестинацій сільського туризму. У цьому зв'язку розглядається географічний аспект сталого розвитку сільського туризму із застосуванням концепцій туристичної потужності (ємності ресурсної бази) та зонінгу.

Ключові слова: сільський туризм, сталий розвиток, агротуризм, екотуризм, природничий туризм, туристична потужність, зонінг.

Постановка наукової проблеми. Серед найпопулярніших видів туризму в Україні та світі нині все частіше згадується сільський туризм, який з позицій сталого розвитку є тісно пов'язаним з агротуризмом, екотуризмом, природничим туризмом тощо. Забезпечити сталий розвиток сільського туризму та його похідної форми – агротуризму – одне з найактуальніших завдань сучасного етапу розвитку туризму в Україні та світі. Свій вагомий внесок у вирішення цього завдання може внести застосування логістичних, географічних, маркетингових та регіональних підходів, про що йдеться у даній статті.

Літературна база дослідження включає, передусім англомовні джерела, що належать С.Пейджу та Д.Гетцу [1], Л. Робертсу та Д.Голлу [2], Д. Голлу, І. Мораг [3], Л.Ломіне та Дж.Едмундсу [5], П.Мейсону [4], автору [8; 9; 10] та інтернет-джерела [6; 7].

Метою статті є розкрити місце, особливості та взаємозв'язки сільського туризму у системі сталого туризму та роль логістичних, географічних, маркетингових та регіональних підходів у забезпеченні сталого розвитку сільського та агротуризму.

Виклад основного матеріалу. *Сільський туризм* (Rural Tourism) передбачає використання сільської міс-

цевості у якості туристичної дестинації. Для міських мешканців сільська місцевість репрезентує спокій та автентичність, можливість насолоджуватися сільськими краєвидами та відпочинку на природі з такими видами рекреації як хайкінг (прогулянки), рибалка, їзда на конях тощо. Сільська місцевість є не єдиним туристичним ресурсом для розвитку сільського туризму, є декілька напрямків сільського туризму – за ступенем "віддаленості від цивілізації" – від дуже сільського (extremely rural) – у дуже віддалених місцевостях, наприклад, у гірських регіонах, до приміського (є часто близьким до рекреації екскурсійного типу). Зміст та різновиди сільського туризму залежать від ступеню доступності території для туристів та різноманітності туристичної пропозиції. Сільський туризм тісно взаємодіє з агротуризмом та природничим туризмом (nature – based tourism), хоча останній більше акцентований на знайомство з флорою і фауною. У розвитку сільського туризму важливе значення мають маркетинг, менеджмент та логістика, що пояснюється необхідністю врахування впливу сільського туризму не тільки на навколишнє сільське середовище, але також впливу на економічне та соціальне життя сільських громад (рис. 1).

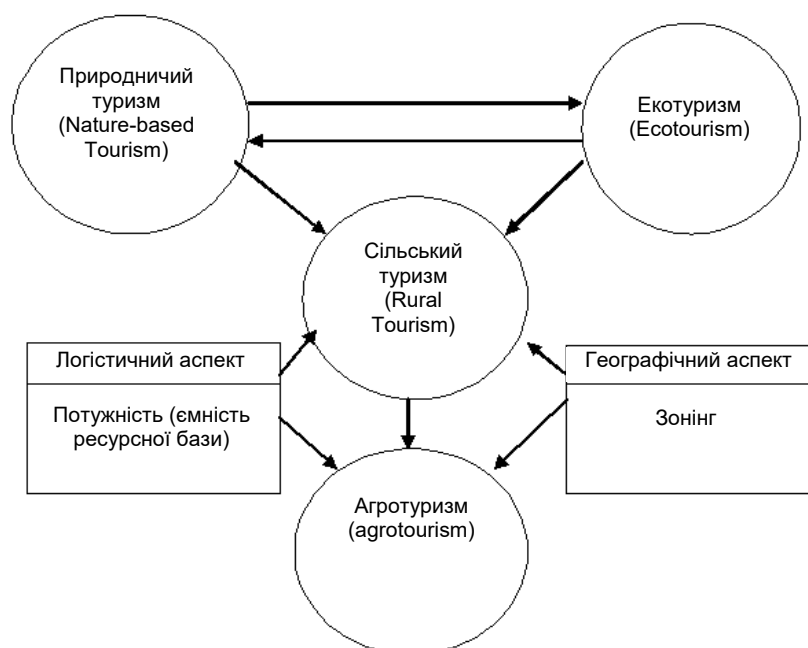

Рис. 1. Сільський туризм та його взаємозв'язки у системі сталого туризму з виділенням логістичного та географічного аспектів (авторська розробка за [8])

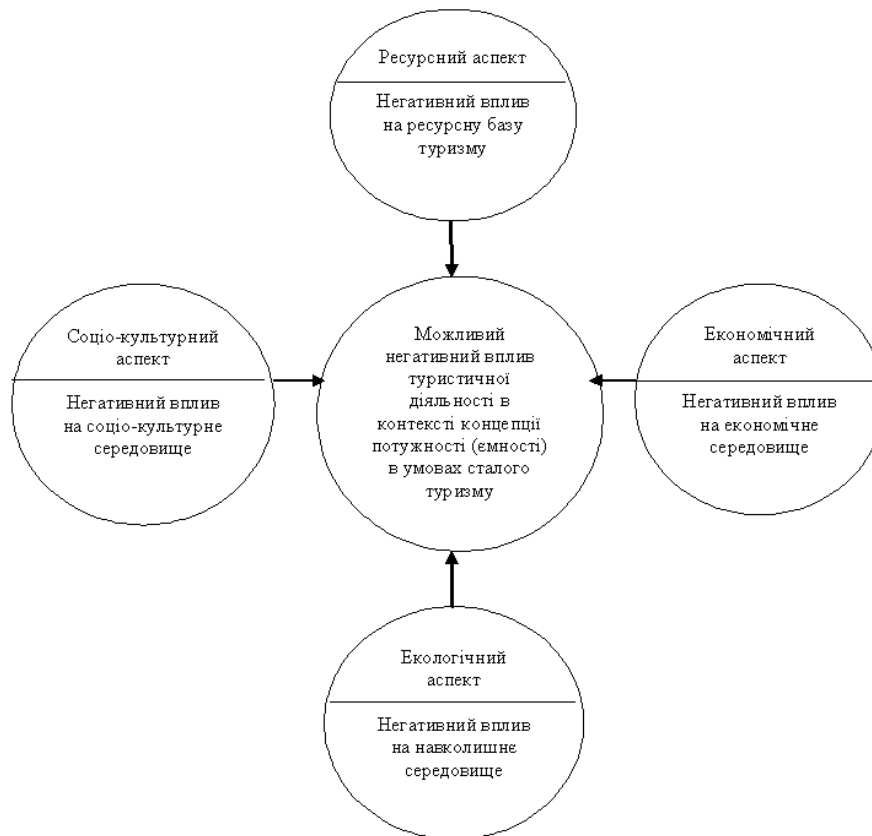
Агротуризм (або агрітуризм, фермерський туризм) є формою сільського туризму, який має своєю ресурсною базою працюючі фермерські господарства. Агротуристи – це звичайно міські мешканці, що хочуть відпочити в сільській місцевості, на фермерських об'єктах, можливо, щоб пригадати свої призабуті сільські коріння або допомогти дітям познайомитися з сільськими тваринами та взяти про сільськогосподарське виробництво. Проживання агротуристів може бути у будинку фермера (система проживання та харчування "ліжко-сніданок" (bed&breakfast) або у кемпінгу. Агротуризм може включати деякі види активної діяльності туристів – хайкінг (прогулянки), їзда на конях, а також тзв. "фермерські тури" чи допомогу фермерам у їхній праці залежно від спеціалізації ферм та сезону. Нині агротуризм особливо розвинутий у Середземноморському регіоні, а також у США – у формі "туризму на ранчо". Агротуристичний бізнес може бути вагомим додатком до доходів фермерів, а також впливати позитивно на регіональний та місцевий економічний розвиток. Тому нині набуває популярності бізнесова концепція агротуризму в сенсі диверсифікації туристичного продукту. У багатьох регіонах організації з розвитку сільського господарства та туристичні організації активно пропагують та підтримують агротуризм, хоча фермери не завжди мають час, кошти, необхідні знання та навички для розвитку туристичного потенціалу свого основного бізнесу.

Екотуризм – тут є певні труднощі з точним визначенням через значну кількість різних думок та спроб визначень. У 2001 р. Д. Феннел знайшов біля 80 варіантів визначень екотуризму – з академічних та промислових джерел [5, 60]. Міжнародне товариство екотуризму визначає його, як "ековідповідальну (екосвідому) подорож у природні території, яка зберігає навколишнє середовище та підвищує заможність місцевого населення" [5, 61]. Інші визначення поділяють подібну думку та підтримують турботу про місцеві громади та природне середовище туристичних дестинацій, але вони також підкреслюють думку про екотуризм, як форму альтернативного туризму з фокусом на екологію та сталий розвиток, консервацію незайманої природи тощо. У туристичній практиці екотуризм перегукується з іншими видами туризму, зокрема, з природничим (nature – based tourism). Екотуризм часто відзначають, як один з найдинамічніших видів туризму, хоча його точна статистична база відсутня через різні визначення та трактування сутності поняття "екотуризм". Хоча екотуризм є нині дуже популярним та приносить очевидні користі туристичним дестинаціям, є його критики, які вказують на надзвичайну вразливість ресурсної бази екотуризму (наприклад, Амазонської сельви, Галапагоських островів, чи Антрактиди), яка легко може бути пошкоджена навіть екосвідомими, обережними щодо природи мандрівниками. Крім цього,

віддалені та екзотичні локації екотуризму, так як і значна вартість подорожей до них, створюють думку про екотуризм, як про коштовний туристичний продукт, доступний в основному для еліти (або тзв. еготуризм).

Природничий (nature-based) туризм (його іноді називають просто природний (nature) туризм) надає можливість познайомитися з рослинним та тваринним світом у їхньому природному середовищі. Природничий туризм може існувати в багатьох формах, починаючи від м'якого варіанту сільського туризму (поблизу урбанізованих ареалів) і закінчуючи пригодницьким варіантом "туризму в джунглях" (у більш небезпечному середовищі). Вплив природничого туризму на навколишнє середовище залежить від якості управління туристичними ресурсами (атракціями) та туристичною діяльністю: в одних випадках це може сприяти консервації та захисту дикої природи, але в багатьох інших – призвести до негативного впливу, навіть за умови екосвідомої, відповідальної, з повагою до природи поведінки туристів. Тому обов'язковою умовою сталого розвитку природничого туризму є визначення та контроль поточної ємності його ресурсної бази, що може страждати (чи ні) від візитерів (туристів). Вимога сталого розвитку природничого туризму ставить на чільне місце питання біорізноманітності, екології, сталості, але зростаючий туристичний попит утруднює знаходження збалансованого рішення (рівняння) проблеми. Так, національні, регіональні природні парки чи тзв. "Території надзвичайної природної краси" у Великій Британії (англ. "Areas of Outstanding Natural Beauty", AONB) можуть мати більш м'який режим для відвідування туристами, ніж, приміром, заповідники (більшість AONB у Великій Британії заселені) [7]. Нині існує значна кількість літературних джерел з природничого туризму, включаючи кейси (практичні ситуації), які охоплюють як традиційні види туристичної активності (приміром, сафарі-туризм), так і більш просунуті види (спостереження за китами чи дельфінами). Зрозуміло, що природничий туризм тісно пов'язаний з концепцією екотуризму.

Як показує світова туристична наука і практика, забезпечити сталий характер розвитку сільського туризму можливо шляхом застосування принаймні двох основних логістичних та географічних понять: потужність (ємність) та зонінг. *Концепція потужності* (ємності) в туризмі (англ. Carapacity) означає певний обсяг туристичної активності (певний туристопотік), що може бути здійснений у певному місці (дестинації) без нанесення їй шкоди. Ця шкода може проявлятися у негативному впливі, по-перше, на ресурсну базу туризму (ресурсний аспект); по-друге, на навколишнє середовище (екологічний аспект); по-третє, на соціо-культурне середовище (соціо-культурний аспект); по-четверте, на економічне середовище (економічний аспект) (рис. 2).

Рис. 2. Аспекти негативного впливу туристичної діяльності в контексті концепції потужності (ємності) сталого туризму (авторська розробка за [9])

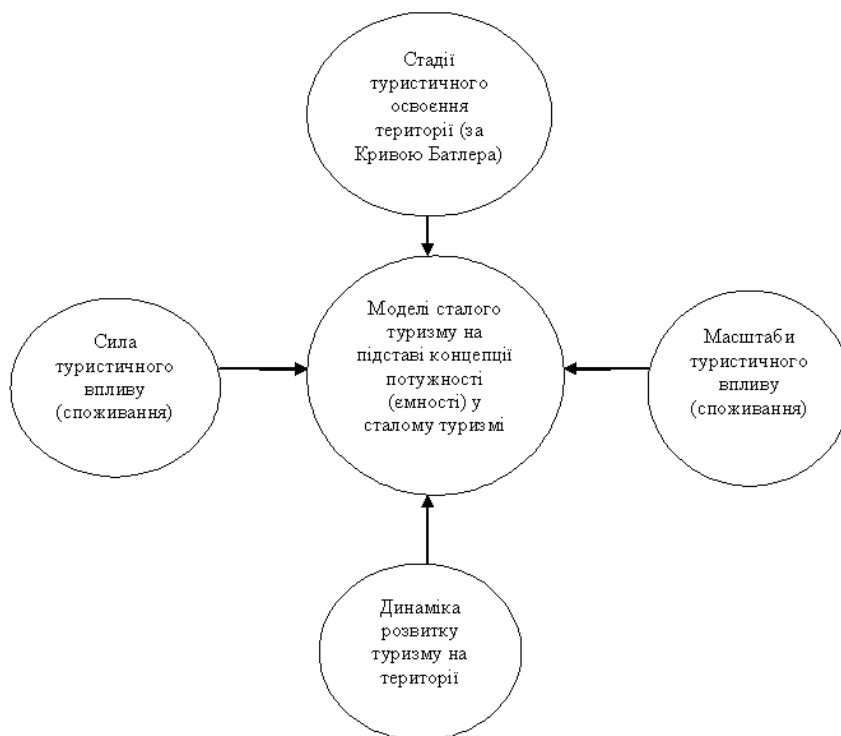
Як правило, потужність (ємність) у туризмі асоціюється з певним пороговим значенням (наприклад, максимальна кількість відвідувачів за день, місяць, сезон, рік). Є певні труднощі у визначенні кількісних значень потужності (ємності) різних видів туризму та туристичних ресурсів. Тут можуть стати у нагоді нормативи (параметри), розроблені різними проектними організаціями, що усуває претензії щодо суб'єктивності. У той же час багато фахівців погоджуються, що визначення туристичної потужності (ємності ресурсної бази) для різних видів туризму вимагає застосування різних підходів у кожному конкретному випадку, оскільки параметри та вимоги (рівні) задоволеності відповідно можуть вар'юватися під впливом багатьох чинників та змінних. Але певним чином визначені порогові значення потужності (ємності ресурсної бази) є підставою для формування політики сталого розвитку у туризмі, а на цій основі – визначення стратегії управління і планування розвитку "сталого туризму", у т.ч. сільського туризму. Потужність (ємність) у туризмі є динамічною величиною і може змінюватися з часом, тому після її визначення, впровадження, контролю, моніторингу та зворотного від неї впливу, необхідно постійно коригувати значення порогового рівня з метою його актуалізації. Нині розроблені моделі, що пов'язують стадії туристичного освоєння ресурсної бази (згідно "Кривої Батлера"), силу туристичного впливу (споживання) на ресурс, масштаби такого впливу (наприклад, слабкий (дисперсний) вплив у великому масштабі, сильний (концентрований) вплив у великому масштабі, сильний (концентрований) вплив у малому масштабі, слабкий (дисперсний) вплив у малому масштабі), динаміку розвитку туризму на території тощо (рис. 3).

Але одночасно це ще поки недостатньо досліджений напрям як щодо теорії, так і методології. Врахо-

вуючи вимоги економічної та екологічної безпеки сільського туризму, в межах науково-обґрунтованих норм рекреаційного навантаження на природне середовище туристичні ресурси повинні зберігати здатність до самовідтворення. Практично рекреаційне навантаження виражається максимально можливим числом туристів, що перебувають на даній території, не призводячи до деградації природних екосистем, тобто з точки зору логістики туризму – це логістичний потенціал ресурсної бази туризму. На відміну від екології та рекреаології, які зупиняються на визначенні ємності ресурсної бази туризму, логістика туризму порівнює цей показник з існуючим туристопотоком і, відповідно, визначає логістичні стратегії безпечного управління туризмом з метою забезпечення його сталого характеру. Ці стратегії зводяться до двох основних типів – подальшого розвитку туристичної діяльності на певній території чи обмеження цієї діяльності з метою збереження ресурсної бази туризму. Рекреаційне (туристичне) навантаження – це той показник, який відображає вплив туристичної діяльності на ресурсну базу туризму (ландшафтний комплекс), виражений кількістю туристів або туристо-днів на одиницю площі або на туристичний об'єкт за відповідний проміжок часу (день, місяць, сезон, рік). Розрізняють фактичне, допустиме (максимально допустиме) та деструктивне (небезпечне) туристичне навантаження. Останнє може призвести рекреаційну територію або ресурсну базу туризму до знищення. Отже, залежно від інтенсивності туристичної діяльності ресурсна база туризму певною мірою змінюється – у процесі туристичного споживання. Перебування великої кількості туристів впливає на весь рекреаційний комплекс дестинації як у цілому, так і за окремими його компонентами. При цьому найбільш вразливим елементом навколишнього

середовища є рослинність, окрім цього значні зміни можуть відбуватися з ґрунтовим покривом, водними об'єктами, атмосферним повітрям тощо. Отже, коли організатори туризму прагнуть якомога швидше і більше отримати доходів за рахунок збільшення числа

туристів і відповідного туристичного навантаження на ресурсну базу, може спостерігатися порушення якості лісів і вод, псування ландшафтів, руйнування культурної спадщини тощо як на регіональному, так і на національному рівнях.

Рис. 3. Чинники моделей сталого туризму на підставі концепції потужності (ємності) у сталому туризмі
(авторська розробка за [10])

Зонінг (англ. Zoning) – система, що допомагає визначити (ідентифікувати) та взяти під захист вразливі території. Зонінг існує у двох формах: а) просторова; б) часова. За допомогою зонінгу визначаються території (зони), ресурсний, природний, економічний, соціальний потенціал яких дозволяє активно розвивати туризм та витримувати відповідне туристичне навантаження, та ті чутливі території (зони), які неконтрольований розвиток туризму може просто знищити. Прикладом застосування зонінгу у Великій Британії є створення мережі вже згадуваних "Територій надзвичайної природної краси" та національних парків; у Австралії – Морського парку "Великий бар'єрний риф", де ще у 1975 р. був прийнятий відповідний закон, що проголосив політику зонінгу з диференціацією (поділом) зон на: а) вільного доступу туристів; б) обмеженого доступу туристів, де дозволені лише деякі види туризму; в) із забороною усякої людської діяльності, у т.ч. наукових досліджень [6]. Концепція зонінгу є тісно пов'язаною з поняттям потужності (ємності) у туризмі і вважається одним із методів забезпечення сталого розвитку сільського туризму та збалансованості інтересів щодо захисту навколишнього середовища та економічного розвитку туристичних територій.

У розвитку сільського туризму також слід враховувати *модель життєвого циклу дестинації*, запропоновану Р. Батлером у 1980 р. (у статті в науковому журналі *Canadian Geographer*) [5, 19]. Ця модель допомагає синтезувати та конкретизувати процеси, через які проходить дестинація у ході її туристичного освоєння та розвитку. Це є, власне, прикладання відомої маркетингової концепції "життєвого циклу товару" до "туристич-

ного життя" дестинації, коли остання переживає стадії зародження, зростання, зрілості, занепаду і, навіть, "смерті" (зникнення). Модель використовує два показника, а саме, час та число туристів (відвідувачів), так як і дві осі, у яких зображується крива розвитку туристичної дестинації у вигляді S-кривої з відповідними стадіями (рис. 4). Ця послідовність, запропонована Р.Батлером, набула міжнародного визнання та стала класичною у туристичному менеджменті та маркетингу. До її популярності сприяли два чинники: по-перше, її простота та зрозумілість, що забезпечує її сприйняття фаховою аудиторією; по-друге, її пасування до переважної більшості туристичних дестинацій – як у розвинутих країнах, так і у тих, що розвиваються. Головна теза "Кривої Батлера" полягає у тому, що в умовах вільних ринкових відносин без впливу форс-мажорних внутрішніх та зовнішніх чинників (як, наприклад, несподіваний спад попиту чи такі ж політичні обмеження на розвиток туризму) туристичні дестинації проходять через такі стадії розвитку: а) дослідження (англ. Exploration); б) залучення (англ. Involvement); в) розвитку (англ. Development); г) консолідація (англ. Consolidation); д) стагнація (англ. Stagnation) (також має назву "насищення"), за якою може слідувати – е) стадія відродження (англ. Rejuvenation) або занепаду (англ. Decline). Емпіричні дослідження підтвердили коректність "Кривої Батлера", хоча були зафіксовані і деякі винятки (наприклад, по відношенню до Ніагарського водопадку чи Великих Кайманових островів). Ця модель є корисною для застосування у сільському туризмі, його менеджменті та плануванні, хоча тут слід враховувати додатковий вплив на сільський туризм багатьох чинників (внутрі-

сніх та зовнішніх), у т.ч. актуальної туристичної політики держави чи регіону, яка може стимулювати попит чи обмежувати його, а також природних катастроф (на кшталт ураганів, циклонів, цунамі, виверження вулканів,

землетрусів тощо), що можуть призупинити розвиток сільського туризму в певній дестинації на певний час, чи припинити взагалі.

Рис. 4. "Крива Батлера" та стадії розвитку дестинацій у сільському туризмі (авторська розробка за [5])

Висновки. Сільський туризм та його похідна форма – агротуризм займають центральне місце у системі сталого туризму та є тісно пов'язаними з екотуризмом, природничим туризмом тощо. У забезпеченні сталого характеру розвитку сільського туризму важливе місце займають концепції та поняття, що пов'язані з маркетинговим та логістичним підходами. Зокрема, це відноситься до концепції туристичної потужності (або туристичної ємності ресурсної бази), що в англійській мові перекладається одним словом – "sarcacity", та концепції зонінгу, а також моделі Батлера, що ідентифікує та характеризує різні стадії "життєвого циклу" туристичної дестинації.

Список використаних джерел

1. Page S. Business of Rural Tourism: International Perspectives / S. Page, D. Getz. – London: Thomson, 1997. – 283 p.
2. Roberts L. Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice / L. Roberts, D. Hall. – London: CABI, 2001. – 401 p.
3. Hall D.K. Rural Tourism and Sustainable Business / D.K. Hall, I. Morag. – London: Channel View, 2005. – 343 p.

4. Mason P. Tourism Impacts, Planning and Management / P. Mason. – Oxford: Butterworth Heinemann, 2003. – 303 p.
5. Lomine L. Key Concepts in Tourism / L. Lomine, J. Edmunds. – N.Y.: Palgrave Macmillan, 2007. – 230 p.
6. Great Barrier Reef Marine Park Authority [електронний ресурс] // www.gbmpa.gov.au
7. UK Department for Environment, Food and Rural Affairs [електронний ресурс] // www.defra.gov.uk
8. Смирнов І.Г. Логістичний чинник сільського туризму в контексті його сталого розвитку / І.Г. Смирнов // Науковий потенціал сучасної економічної науки: матеріали міжн.наук.-практ.інтернет-конф. – Тернопіль, 2016. – С. 36-41.
9. Смирнов І.Г. Географічний та логістичний чинники сталого розвитку сільського туризму / І.Г. Смирнов // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: Матеріали XIII Міжн.наук.-практ.інтернет-конф.: Зб.наук.праць. – Переяслав-Хмельницький: П-Х ДПУ імені Григорія Сковороди, 2016. – Вип. 13. – С. 31-34.
10. Смирнов І.Г. Сільський туризм у контексті сталого туризму: поняття, концепції, терміни / І.Г. Смирнов // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: XII Міжн.наук.конф. // Сб. научних трудов. – Вип. 12. Часть 5. – Переяслав-Хмельницький: iScience, 2016. – С. 108-114.

Надійшла до редколегії 10.06.16

И. Смирнов, д-р геогр. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ И ЛОГИСТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА В КОНТЕКСТЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Сельский туризм в настоящее время рассматривается как важное направление развития региональной экономики. С позиций устойчивого развития сельский туризм влияет на экономический, социальный и экологический аспекты региональной и локальной экономики. Сельский туризм тесно связан с агротуризмом, экотуризмом, природным туризмом и т.д. Устойчивый характер сельского туризма возможно обеспечить путем применения логистических, географических и маркетинговых подходов как составляющих стратегии устойчивого развития. Логистический подход заключается в определении логистического потенциала ресурсной базы сельского туризма и соответствующего регулирования туристических потоков. Маркетинговый подход отражает применение кривой Батлера к стадиям развития дестинаций сельского туризма. В этой связи рассматривается географический аспект устойчивого развития сельского туризма с применением концепций туристической мощности (емкости ресурсной базы) и зонинга.

Ключевые слова: сельский туризм, устойчивое развитие, агротуризм, экотуризм, естественный туризм, туристическая мощность, зонинг.

I. Smyrnov, Dr.Sc. in Geography, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GEOGRAPHICAL AND LOGISTIC FACTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN THE CONTEXT OF REGIONAL ECONOMY

Rural tourism is now seen as an important direction of development of the regional economy. From the perspective of sustainable development rural tourism affects the economic, social and environmental aspects of the regional and local economy. Rural tourism is closely linked with agrotourism, eco-tourism, natural tourism and so on. Sustainable rural tourism can be realized by applying logistic, geographic and marketing approaches as components of sustainable development strategies. Logistics approach is determined by logistic potential of resource base of rural tourism and appropriate tourist flows regulation. In this context in the article the concept of tourism capacity or capacity of the resource base of rural tourism is used. The problem of the definition of tourism pressure on the resource base of rural tourism, particularly in natural landscapes is disclosed. Unlike environmental and recreational sciences, which stop at the capacity definition of the resource base of tourism, tourism logistics compares this figure with the existing tourist flows and accordingly determines the safe way of tourism management to ensure its sustainable nature. It was shown that these strategies boil down to two basic types – the further development of tourism in a particular area or limit such activities to conserve the resource base of tourism. Recreational (travel) load is the indicator that reflects the impact of tourism on the resource base of tourism (especially landscape complex), expressed by the number of tourists or tourists-days per area unit or per tourist site for the certain period of time (day, month, season year). There are actual, allowable (the maximum) and destructive (dangerous) types of travel load. The latter can

lead recreational area or resource base of rural tourism to destruction. Thus, depending on the intensity of tourism resource base using in rural tourism it may change – according to tourist consumption. Large number of tourists affects the entire range of recreational destinations and their individual components. The most vulnerable part of the environment in this sense is vegetation, except that significant changes may occur with soil, water bodies, air and so on. The geographic dimension of the problem of rural tourism sustainable development includes the concept of zoning, ie the division of the territory, offering to develop rural tourism in several zones with different modes of travel usage – from a total ban (in protected areas) for complete freedom with transitional stages, involving various limit degrees in the development of rural tourism. Marketing approach reflects the application of the curve R. Butler to the stages of development of rural tourism destinations with the release of such steps as: research, involvement, development, consolidation, stagnation (also called "saturation"), revival or decline. Shown the models that link the stage of resource base tourist development (under "Curve Butler"), strength of tourism consumption the magnitude of such effects (eg weak (disperse) impact in large scale, strong (concentrated) impact in large scale, strong (concentrated) impact in small scale, weak (disperse) impact in small scale), dynamics of tourism development at the territory.

Keywords: rural tourism, sustainable development, agro-tourism, eco-tourism, natural tourism, tourist capacity, zoning.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.65.3>

УДК 911.9

В. Удовиченко, канд. геогр. наук, доц., докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛАНДШАФТНО-ГІДРОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕРИТОРІЇ

У представленій статті окреслено теоретико-методологічний апарат конструктивно-географічних ландшафтно-гідрологічних досліджень. Зокрема, знайшли своє відображення принципові аспекти сутності ландшафтно-гідрологічного аналізу території, його об'єктно-предметне поле, завдання та методичні настанови щодо реалізації. Стисло розкрито теоретико-методологічне підґрунтя формування ландшафтно-гідрологічних досліджень, а також базові геосистемні підходи та принципи, які формують концептуальну основу конструктивно-гідрологічних досліджень ландшафтно-гідрологічної структури території, спрямованих на реалізацію інструментарію ландшафтного планування.

Ключові слова: ландшафтно-гідрологічний аналіз, ландшафтно-гідрологічна система, ландшафтна структура, підхід, принцип.

Постановка проблеми. Розробка та впровадження адаптивно-ландшафтних систем природокористування, одним із головних напрямків реалізації яких є конструювання екологічно стійких високопродуктивних ландшафтних комплексів, неможливі без пізнання природних (ландшафтних) та виробничих можливостей території. У контексті даної проблематики за доцільне вважається застосування басейнового підходу щодо вивчення ландшафтних комплексів з метою послідувочої реалізації інструментарію ландшафтного планування, адже такі заходи, як створення гідромеліоративних та гідролісомеліоративних споруд, їх подальше функціонування, впровадження відповідної системи заходів підпорядковуються басейновому принципу.

Басейнові ландшафтні системи середніх і малих річок та їх приток відзначаються значним ступенем диверсифікації та поліструктурністю горизонтальних і вертикальних зв'язків, що, у свою чергу, зумовлює складність параметризації їх структури, тим самим значно підвищуючи значущість розробки теоретико-методологічних та методичних аспектів їх вивчення й послідувочої комплексної оцінки. З іншого боку, вивчення специфічних рис басейнної ландшафтно-територіальної структури території дасть змогу виявити фактичні та потенційні загрози функціонуванню актуальних адаптивно-ландшафтних систем природокористування, та розробити найбільш ефективні й прийнятні шляхи нівелювання чи то попередження розвитку несприятливих природних процесів, а також запровадити оптимізаційну ландшафтно-планувальну структуру території. Особлива увага в ході виконання досліджень такого типу повинна приділятися вивченню природних властивостей басейнових ландшафтних комплексів, які визначають можливості й основні напрямки невиснажливого використання території – головного завдання реалізації інструментарію ландшафтного планування. З цієї точки зору, особливої значущості набуває дослідження басейнної структури зональних типів ландшафтів території та їх послідувочого співставлення, адже саме в їх межах спостерігаються значні зміни ландшафтоформуючих, водно-геохімічних, позиційно-динамічних та інших ландшафтно-еколо-

гічних характеристик території, аналіз яких дозволяє виявити внутрішньорегіональні особливості структури території. Таким чином, розробка та імплементація методично-прикладних засад моделювання басейнових ландшафтних комплексів, їх структурних рис виявляється важливим та своєчасним конструктивно-географічним й геоекологічним завданням.

Наявний ґрунтовний, добре розроблений нині, теоретико-методологічний апарат застосування гідроекологічних та водогосподарсько-екологічних підходів до функціонування річкових басейнів (роботи Ф. Колаїорі, Д. Росжена, А. Ріналдо, А. Шайдеггера, А. Штраллера, В. Чоу, А. Яцка, Л. Коритного, О. Ободовського, В. Гребня та ін.), ландшафтознавчих та ландшафтно-екологічних основ їх дослідження (А. Шайдеггер, С. Шумм, Ж. Банавар, В. Дітріх, А. Ховард, Л. Леопольд, Д. Монтгомері, Р. Форман, Т. Бернкс, Р. Рігон, І. Родрігес-Ітюрбе, Р. Шреве, П. Деві; В. Сочава, В. Преображенський, М. Гродзинський), а також конструктивно-географічні підходи до аналізу геосистем (Я. Демек, А. Ріналдо, Ж. Арнауд-Фассетта; Ф. Мільков, П. Шищенко та ін.) й гідроінвайронментологічні засади (В. Самойленко) разом створюють потужні можливості для розгляду річкового басейну та його структури з нових наукових позицій, дозволяють говорити про нього не лише, як про гідрологічну, але й географічну систему (геосистему) та об'єкт ландшафтознавчих й конструктивно-географічних досліджень. Натомість в рамках класичного ландшафтознавства річкові басейни, як територіальний об'єкт дослідження, застосовуються доволі рідко, а відповідні розробки мають характер пілотних проєктів. Ще значно менш вивченими та розв'язаними лишаються питання вишукувань басейнної ландшафтно-територіальної структури топічного рівня, які, в той же час, для потреб реалізації ландшафтного планування не були застосовані взагалі, хоча і є доволі перспективними у даному розумінні, адже річковий басейн відзначається чіткою функціональною єдністю, територіальною визначеністю, сприятливими умовами для потреб організації експериментальних досліджень геосистем та ландшафтних комплексів й інтерпретації отриманих результатів.